

K vplyvu provinčných práv a východorímskych právnických škôl na zavedenie pojmu *dos adventicia* do justiniánskej kodifikácie

Róbert Brtko

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva
E-mail: robert.brtko@flaw.uniba.sk
ORCID: 0000-0002-8352-6870

On the Influence of Provincial Laws and Eastern Roman Law Schools on the Introduction of the Concept of *dos adventicia* into Justinian's Codification

Abstract:

The article examines the origin and legal significance of the concept of *dos adventicia* in Roman law. Although Justinianic sources and post-classical legal texts distinguish between *dos profecticia* and *dos adventicia*, the article proceeds from the thesis that this distinction was not originally formulated by classical Roman jurists. On the basis of an analysis of Ulpian's fragment D. 23, 3, 5, the relevant scholia to the Basilica, the post-classical *Regulae Ulpiani*, and imperial constitutions preserved in Justinian's Code, it is shown that classical law primarily operated with the category of *dos profecticia*, whereas other forms of dowry were defined only negatively, that is, as dowry not originating from the father of the family or from his property. Particular attention is paid to the interpolated passages in D. 23, 3, 5, 9 and D. 23, 3, 5, 11, as well as to the rescript of Emperor Gordian III preserved in C. I. 6, 20, 4. The article further examines the influence of provincial legal traditions, Hellenistic legal culture, and the pedagogical activity of Eastern Roman law schools, especially those in Berytus and Constantinople, on the terminology and systematics of the legal regulation of dowry. It concludes that *dos adventicia* should be understood not as an authentic classical concept, but rather as a product of post-classical legal development that was later incorporated into Justinian's codification.

Keywords: dowry; *dos adventicia*; marriage; post-classical Roman law; interpolations; Eastern Roman law schools

Kľúčové slová: veno; *dos adventicia*; manželstvo; poklasické rímske právo; interpolácie; východorímske právnické školy

DOI: 10.14712/2464689X.2026.551

Úvod

Justiniánske pramene (osobitne *Digesta* a *Institutiones*), ako aj poklasické Ulpianove pravidlá (*Regulae Ulpiani*), v častiach venovaných zriadeniu vena rozlišujú medzi *dos profecticia* a *dos adventicia*.¹ Učebnice rímskeho práva tieto kategórie tradične vysvetľujú tak, že zriaďovateľom *dos profecticia* je *pater familias* ženy, zatiaľ čo *dos adventicia* predstavuje veno zriadené akoukoľvek inou osobou odlišnou od otca rodiny nevesty.² Cieľom nášho príspevku je overiť tézu, podľa ktorej uvedené rozlišovanie, ako aj samotné zavedenie pojmu *dos adventicia*, nie sú výsledkom činnosti klasických právnikov, ale produktom neskoršieho vývoja, konkrétne poklasického alebo justiniánskeho obdobia.

Vychádzame pritom z predpokladu, že klasickí právnici operovali s terminológiou *dos profecticia*, pričom ostatné prípady zriadenia vena osobitne neoznačovali, ale obmedzovali sa na tvrdenia, že ide o veno, ktoré „nie je *dos profecticia*“, prípadne že „nejde o veno pochádzajúce z majetku otca“.³ Zostáva otázne, či zavedenie pojmu *dos adventicia* do justiniánskej kompilácie možno vysvetľovať ako priamy dôsledok vplyvu provinčných právnych poriadkov a východorímskych právnických škôl, ktoré pôsobili v piatom storočí v Beryte a Konštantínopole, alebo či ho treba skúmať v širšom kontexte vývoja rímskeho práva poklasického obdobia, pre ktoré bolo príznačné zjednodušovanie, systematizácia a terminologické sprehľadňovanie klasickej právnej látky. Napriek tomu nemožno opomenúť vplyv právnych tradícií východných provincií, v ktorých určité otázky týkajúce sa vena a rodinného majetku boli upravené odlišne od klasického rímskeho práva. Rovnako nemožno opomenúť ani pedagogickú činnosť východorímskych právnikov pôsobiacich na uvedených právnických školách, na ktorých sa študovali spisy klasických rímskych právnikov, hoci okolité právne prostredie sa nimi v praxi nie vždy riadilo. Predložený príspevok sa sústreďuje na analýzu toho, či možno pojem *dos adventicia* považovať za autentický pojem klasického práva, alebo skôr za výsledok poklasickej právnej systematizácie, ktorá bola neskôr začlenená do justiniánskej kodifikácie.

¹ Regulae Ulpiani 6, 1; 6, 3; 6, 5: *Dos aut datur aut dicitur aut promittitur (...). Dos aut profecticia dicitur, id est quam pater mulieris dedit, aut adventicia, id est ea quae a quovis alio data est (...). Adventicia autem dos semper penes maritum remanet, praeterquam si is qui dedit, ut sibi redderetur, stipulatus fuerit: quae dos specialiter recepticia dicitur.*

² SKŘEJPEK, M. *Římské soukromné právo. Systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 91; KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 141; MLKVÝ, M. *Symbolika vena vo vybraných římských právních a literárních prameňov. Právněhistorické studie*, 2025, roč. 55, č. 3, s. 44 – 45.

³ Latinské slová:

profectio, -onis, *f.* = 1. odchod, 2. výprava, 3. vychádzanie, 4. pôvod;

profecticius -a, -um = pochádzajúci od;

adventicius -a, -um = prídavné meno odvodené od slovesa *advenire*:

1. vonkajší, cudzí, prichádzajúci zvonka alebo odinakiaľ než obvykle, porov. *Cic. de nat. deor.* 2, 26;

2. vzťahujúci sa na veci získané alebo prevzaté zvonka, porov. *Cic. top* 69;

3. prichádzajúci z inej krajiny, zahraničný, cudzokrajný, porov. VARRO, M. T.;

4. získaný za nepredvídaných alebo mimoriadnych okolností, náhodný, nečakaný, pochádzajúci od iných osôb, porov. *Cic. ad Att.* 1, 19, 4; *Liv.* 8, 28, 3; *Sen. dial.* 6, 10, 1; *Plin. ep.* 5, 7, 3;

5. týkajúci sa príchodu (*adventus*).

HLUŠÍKOVÁ, M. *Latinsko-slovenský slovník*. Bratislava: Kniha – spoločník, 2003, s. 31; CALONGHI, F. *Dizionario latino-italiano*. 3. prepracované vydanie. Torino: Rosenberg & Sellier, 1990, s. 64.

1. Provinčné práva a helénsky vplyv

Cisár Antoninus Caracalla v snahe tesnejšie pripútať provincie k Rímu udelil v roku 212 n. l. rímske občianstvo takmer všetkým slobodným obyvateľom ríše⁴. V čase vydania jeho ediktu, známeho ako *Constitutio Antoniniana*, bola vo východných častiach impéria helénska civilizácia veľmi rozšírená a spolu s ňou aj grécke právo.⁵ Spoločný jazyk Helénov napomáhal nielen rozvoju obchodu, ale v spojení so všeobecným obyčajovým právom prispieval aj k zjednoteniu úpravy súkromnoprávných vzťahov na tomto rozsiahlom území.⁶

Cisárske reskripty vydané po roku 212 svedčia o nedostatočnej znalosti rímskeho práva u nových rímskych občanov, ako aj u provinčných právnikov. Tí napriek priznaniu rímskeho občianstva poskytovali žiadateľom nesprávne rady, keďže prihladali na pôvodné právo.

C. I. 2, 4, 39: Imperatores Diocletianus, Maximianus.

*Quamvis eum qui pactus est statim paeniteat, transactio rescindi et lis instaurari non potest: et qui tibi suasit intra certum tempus licere a transactione recedi, falsum adseveravit (a 294).*⁷

C. I. 4, 52, 3: Imperatores Diocletianus, Maximianus.

*Falso tibi persuasum est communis praedii portionem pro indiviso, antequam communi dividundo iudicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi.*⁸

C. I. 8, 40, 12: Imperator Alexander Severus.

*Blanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quod, cum pro alio intervenires, ἐγγυῶμαι dixisti, cum et his verbis obligationem verborum contrahi pridem receptum est (a. 230).*⁹

Cisárske zákonodarstvo od Caracallu po Diokleciána sa usilovalo presadzovať oficiálne platné rímske civilné právo vo východných provinciách ríše.¹⁰ Rímske *ius civile* sa tam však rešpektovalo len obmedzene a pôvodné právo sa naďalej zachovávalo prostredníctvom

⁴ Pravdepodobnú výnimku tvorili *Latini Iuniani*, *Latini Aeliani*, *peregrini dediticii* a *peregrini Aeliani*, teda kategórie osôb, ktorých právne postavenie súviselo s *lex Aelia Sentia* z r. 4 n. l. a *lex Iunia Norbana* z r. 19 n. l. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 117.

⁵ DANČIAKOVÁ, V. T. Erosion of personality principle concerning Roman *ius civile* in the second-century province of Arabia. In: DRAGANOV, Ž. – MARINOVA, D. – CHRISTOVA, N. (eds.). *Pravnite principi i tjahnata rolja i značenje za razvitie na pravoto*. Sofia: Universitet za nacionalno i svetovno stopanstvo, 2025, s. 157 – 164; DANČIAKOVÁ, V. T. The Interaction Between Roman *Ius Civile* and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman Stipulatio. *Bratislava Law Review*, 2024, roč. 8, č. 1, s. 75 – 80.

⁶ Na uvedení tému pozri: DIO CHRYSOSTOMUS (Dión z Prusy). *Oratio 37*, v ktorej sa autor dotýka vzťahov medzi gréckou kultúrou a rímskou mocou; WEISS, E. *Griechisches Privatrecht auf rechtsvergleichender Grundlage I. Allgemeine Lehren*. Leipzig: Verlag von F. Meiner, 1923, 580 s. Ide o hlavné dielo Egona Weissa venované gréckemu súkromnému právu, v ktorom autor komparatívne skúma grécke právo vo vzťahu k rímskemu právu.

⁷ (...) a ten, kto ti radil, že od zmiernu možno odstúpiť v určitej lehote, tvrdil nepravdu.

⁸ Bolo ti nesprávne poradené (...).

⁹ Oklamal ťa ten, kto ťa presvedčil, že (...).

¹⁰ Bližšie pozri TAUBENSCHLAG, R. *Das Römische Privatrecht zur Zeit Diokletian's*. Cracovie: Imprimerie de l'Université, 1923, 140 s.

právnej obýčaje. V praxi sa to prejavovalo napríklad predajom vlastných detí do skutočného otroctva,¹¹ zámenou poručníctva s opatrovníctvom, snahou o adopciu brata, ustanovovaním žien za opatrovníčky či presvedčením manželky, že veno je jej vlastníctvom, a preto je oprávnená predat' dotálny pozemok.¹²

S nástupom vlády cisára Konštantína začala éra označovaná termínom *neskorá antika*,¹³ v ktorej možno pozorovať prenikanie zjednodušujúcich koncepcií a pojmov tzv. vulgárneho práva do právneho poriadku. Samotná legislatíva Konštantína Veľkého priniesla do inštitútov súkromného práva množstvo inovácií, ktoré boli inšpirované východnými prvkami. Uvedieme aspoň niektoré z nich: zavedenie novej formy prepustenia otroka na slobodu, napr. *manumissio in ecclesia* (C. I. 1, 13, 1–2); dôraz na delenie vecí na hnutelné a nehnuteľné namiesto tradičného rozlišovania medzi vecami mancipačnými a nemancipačnými; zabezpečenie možnosti synom dediť po matke (*bona materna*) a zákaz scudzovania tohto majetku zo strany ovdoveného otca (C. I. 6, 60, 1–2); oslabenie *patria potestas*, keďže právo nad životom a smrťou (*ius vitae et necis*) bolo helénskemu prostrediu cudzie; presadzovanie majetkovej nezávislosti synov pod otcovskou mocou (C. I. 6, 60, 6; Inst. 2, 9, 1); zavedenie snúbeneckého závdavku (*arrha sponsalicia*) či obdarovania snúbence pred uzavretím manželstva (*donatio ante nuptias*); zmeny v právnej úprave zásnub (*sponsalia*), napríklad pripodobnenie nevery snúbence k cudzoložstvu.¹⁴

Zákonodarstvo v období po vláde cisára Konštantína, hoci nie vždy rovnakým tempom, viac-menej smerovalo k postupnému začleňovaniu určitých provinčných prvkov do civilného práva Rímskej ríše, a to aj v oblasti záväzkového a dedičského práva. Domáce grécke právo východných provincií malo takú mieru prítlačlivosti, že sa mu podrobovali aj samotní Rimania.¹⁵ Tento vplyv sa odrazil aj v oblasti právnej úpravy vena a manželstva. Ako sa rímska spoločnosť čoraz viac helenizovala, aj jej dotálne a manželské praktiky sa v určitých aspektoch začali približovať vzorcom prevládajúcim v gréckom svete, či už v dôsledku napodobňovania gréckych právnych riešení, alebo preberania miestnych obýčajov. Aj posun od prevažujúceho manželstva *in manu* k manželstvu *sine manu* možno preto aspoň čiastočne vysvetľovať vplyvmi prichádzajúcimi z gréckeho právneho a spoločenského prostredia.¹⁶

¹¹ Uvedené konanie výslovne zakazoval reskript cisára Diokleciána (C. I. 4, 43, 1). Vydanie tohto nariadenia naznačuje, že takéto praktiky sa v provinciách skutočne vyskytovali.

¹² V helénskom prostredí sa na veno nazeralo ako na majetok patriaci žene. Pozri k tomu: MITTEIS, L. *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs: mit Beiträgen zur Kenntniss des griechischen Rechts und der spätrömischen Rechtsentwicklung*. Leipzig: B. G. Teubner, 1891, XIV, 560 s.; SARADI, H. The Alienation of the Dowry in the Acts of Byzantine Notaries. *Vizantijskij Vremennik*, 1998, roč. 55, č. 80, s. 72 – 77; ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano: storia, metodologia, esegesi*. Vol 5. Milano: Giuffrè, 1937, s. 163 – 164. Pozri tiež: C. I. 5, 12, 30; Inst. 2, 8; Tryph. D. 23, 3, 75.

¹³ Termín sa prvýkrát objavil v 19. storočí v dejinách umenia, keď Alois Riegl († 1905) výrazom *Spätantike* označil obdobie po Konštantínovi.

¹⁴ SARGENTI, M. *Il diritto privato nella legislazione di Costantino: persone e famiglia*. Milano: Dott. A. Giuffrè editore, 1938, s. 59 – 120.

¹⁵ MITTEIS, L. *Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde*. Bd. 2: *Juristischer Teil*. 1. Hälfte: *Grundzüge*. Hildesheim: Georg Olms, 1963, s. 1 – 4; BONFANTE, P. Di un'influenza orientale nel diritto romano. *Archivio Giuridico*, 1929, roč. 101, č. 1, s. 3 – 15.

¹⁶ LEESE, M. Greek Influences on Roman Dowry Law. *The Journal of Legal History*, 2019, roč. 40, č. 2, s. 132 – 134.

2. Východorímske právnické školy

V súvislosti so skúmaním vzniku justiniánskych interpolácií bola nastolená otázka ich pôvodu, teda kde a v akom období boli tieto zásahy do klasických právnych textov po prvýkrát vykonané. Uvedená problematika súvisela s novými poznatkami vyplývajúcimi z papyrusových nálezov z prvých desaťročí 20. storočia, ktoré priviedli romanistov k domnienke, že úpravy klasických textov vznikli už v predjustiniánskom období, a to na pôde východorímskych právnických škôl. Význam týchto právnických škôl spočíval v tom, že sa v nich študovali diela rímskych klasických právnikov, najmä komentáre Paula a Ulpiána, hoci sa nimi okolité prostredie v praxi neriadilo. Tieto poklasické vzdelávacie inštitúcie inklinovali k určitému dogmatizmu, zjednodušovaniu právnych problémov a tvorbe rozličných definícií. V duchu týchto trendov boli niektoré diela klasických právnikov upravované a opätovne vydávané.¹⁷ Možno sa teda oprávnenne domnievať, že na vzniku predjustiniánskych interpolácií sa podieľali už profesori východorímskych právnických škôl (najmä v Beryte, dnešnom Bejrúte,¹⁸ a Konštantínopole)¹⁹, ktorí vydávaním takto upravených prameňov pripravili pôdu pre následnú justiniánsku kodifikáciu rímskeho práva. Mimoriadny význam právnickej školy v Beryte vyzdvihol Contardo Ferrini už v roku 1891, teda ešte pred formulovaním teórie predjustiniánskych interpolácií. Podľa jeho názoru to bola práve škola v Beryte, ktorá istým spôsobom zachránila rímske právo pre ďalšie potomstvo. Ak by toto centrum na Východe neexistovalo, Justinián by nenašiel ani ľudí, ani prostriedky, ani dostatočnú kultúru na to, aby v Kódexe a Digestách zhromaždil toľko pamiatok antickej doktríny.²⁰ Na tieto myšlienky nadviazal nemecký romanista Hans Peters, ktorý na základe gréckych komentárov k Digestám zastával názor, že už pred justiniánskou kodifikáciou existovali zbierky výpisov z diel klasických právnikov, tzv. „*Praedigesta*“, používané pri výučbe na východorímskych školách, ktoré justiniánski kompilátori následne upravili a doplnili.²¹ Uvedená teória sa však vo vzťahu k vzniku Digest javí ako málo presvedčivá a stala sa predmetom kritiky moderných romanistov.²² Na druhej strane nemožno vylúčiť, že kompilátori pri tvorbe Digest aspoň čiastočne využili

¹⁷ KINCL – URFUS – SKŘEJPEK, *op. cit.*, s. 36.

¹⁸ Mesto Berytus sa stalo rímskou kolóniou v roku 14 pred n. l. za cisára Augusta. Rýchlo sa romanizovalo a preslávilo sa najmä svojou významnou právnickou školou. Justinián vo svojej konštitúcii *Omnem* (§ 7) použil slávne označenie Berytu ako žvitel'ky zákonov (*legum nutrix*).

¹⁹ Koncom 4. storočia sa vo východných provinciách rozvinuli ďalšie centrá právnických štúdií, a to v Aténach, Alexandrii, Antiochii a Caesarei. Justinián ich právnické školy zrušil (*Omnem*, § 7).

²⁰ FERRINI, C. *Opere di Contardo Ferrini: studi sulle fonti del diritto romano*. Vol. 2. Milano: Ulrico Hoepli, 1929, s. 426 a nasl. Interpoláčnemu výskumu spojenému s právnou papyrológiou sa venovali najmä Paul Collinet (1869 – 1938), Josef Partsch (1882 – 1925) a Fritz Pringsheim (1882 – 1967). Bližšie pozri: DOMINGO, R. Paul Collinet. In: DOMINGO, R. (ed.). *Juristas universales III: Juristas del siglo XIX De Savigny a Kelsen*. Madrid – Barcelona: Marcial Pons, 2004, s. 859 – 861.

²¹ PETERS, H. *Die oströmischen Digestenkommentäre und die Entstehung der Digesten*. Leipzig: B. G. Teubner, 1913, s. 60 – 65.

²² Kritické stanovisko k použitiu predjustiniánskych zbierok pri vzniku Digest zaujal predovšetkým Anthony Maurice Honoré: „Some modern critics have until recently gone even further than their Renaissance predecessors in attacking Tribonian's reputation. They have accused him of making use, in the compilation of the Digest, of previous collections of material, sometimes described by the term “predigest”, sometimes called a “partial compilation”. According to these scholars, the statements in the prefaces that the commission read, scrutinised and digested the ancient works from which excerpts appear in the Digest are untrue. They used, at least so far as the best-known writings were concerned, existing collections of excerpts.“ HONORÉ, T. *Tribonian*. Ithaca – New York: Cornell University Press, 1978, s. 250.

predjustiniánske právne zbierky alebo sa nimi inšpirovali, keďže odrážali ducha poklasickej doby. Britský romanista Tony Honoré však aj túto možnosť výrazne spochybnil.²³

Hoci od konca 4. storočia možno na Východe pozorovať renesanciu záujmu o texty klasického práva, poklasickí právnici pristupovali k ich štúdiu s mentalitou rétorov, filozofov a kresťanských teológov, a preto inklinovali k teoretizovaniu a rozličným klasifikáciám. Z toho pramenil ich obdiv k vnútornému a podstatnému, ako aj istý dešpekt voči forme. Je preto prirodzené, že v oblasti právnych úkonov kládli väčší dôraz na skutočnú vôľu (teda vnútorné chcenie konajúceho), než na jej vonkajší prejav. Naproti tomu právnici klasického obdobia posudzovali vôľu konajúceho skôr z objektívneho než zo subjektívneho hľadiska, a preto pripisovali väčší význam prejavu vôle (*quid actum est*) než vnútornému úmyslu (*quid senserit*).²⁴

3. *Dos profecticia* a jej negatívne vymedzenie v Ulpianovom fragmente (D. 23, 3, 5)

Začiatok Ulpianovho fragmentu (*principium*), ktorý sa vzťahuje na osobu zriaďovateľa vena, znie:

Ulp. D. 23, 3, 5 pr.: *Profecticia dos est, quae a patre vel parente profecta est de bonis vel facto eius.* (*Dos profecticia* je veno, ktoré pochádza od otca alebo predka, z jeho majetku alebo jeho pričinením.)

Text úvodnej časti tohto fragmentu neobsahuje nijaké ďalšie rozlíšenie, čo predbežne naznačuje, že veno zriadené osobou odlišnou od otca rodiny nebolo v klasickom práve terminologicky samostatne uchopené. Išlo iba o veno, ktoré nebolo *dos profecticia*. Tento záver podporuje aj systematická analýza ostatných paragrafov predmetného fragmentu, keďže – s výnimkou dvoch zjavne interpolovaných častí (§ 9 a § 11)²⁵ – sa v texte nevyskytuje termín *dos adventicia*. Namiesto toho sa implicitne pracuje s negatívnym vymedzením, teda s venom, ktoré nie je *dos profecticia*. Inak povedané, všetky paragrafy fragmentu opisujú rôzne prípady zriadenia vena, pričom Ulpian v jednotlivých prípadoch uvádza, či ide o *dos profecticia*, alebo nie. Takéto negatívne vymedzenie nasvedčuje tomu, že kategória *dos adventicia* nebola v klasickom práve systematicky formulovaná.

§ 1 *Sive igitur parens dedit dotem sive procurator eius (...) profecticia dos est.* (Ide o *dos profecticia* bez ohľadu na to, či ho poskytol otec alebo jeho zástupca.)

²³ „If any extrinsic material was employed, its role was negligible.“ Tamtiež, s. 251.

²⁴ BRTKO, R. Materiálne pramene rímskeho súkromného práva poklasického a justiniánskeho obdobia. In: KNOLL, V. (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsenensia 2022 – 2023*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 16 – 17.

²⁵ LEVY, E. – RABEL, E. (eds.). *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1931, s. 49 – 50; ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano: persone e famiglia*. Vol. 1. Milano: Antonino Giuffrè editore, 1933, s. 287.

§ 2 (...) *hanc quoque a patre profectam esse* (...).
(/.../ aj takéto veno pochádza od otca /.../)

§ 3 *Sed et si curator furiosi vel prodigi vel cuiusvis alterius dotem dederit, similiter dicemus dotem profecticiam esse.*

(Ale aj keby veno poskytol opatrovník šialenca, márnотratníka alebo kohokoľvek iného, rovnako treba povedať, že ide o dos profecticia.)

§ 4 *Sed et si proponas praetorem vel praesidem decrevisse, quantum ex bonis patris vel ab hostibus capti aut a latronibus oppressi filiae in dotem detur, haec quoque profecticia videtur.*

(Ale aj v prípade, ak by préror alebo miestodržiteľ rozhodol, aká časť z majetku otca zajaťného nepriateľmi alebo zadržíavaného lupičmi má byť dané dcére ako veno, aj toto veno sa považuje za dos profecticia.)

§ 5 *Si pater repudiaverit hereditatem dotis constituendae causa (forte quod maritus erat substitutus aut qui potuit ab intestato hereditatem vindicare), dotem profecticiam non esse Iulianus ait. Sed et si legatum in hoc repudiaverit pater, ut apud generum heredem remaneat dotis constituendae causa, Iulianus probat non esse profectum id de bonis, quia nihil erogavit de suo pater, sed non adquisivit.*

(Ak otec odmietol dedičstvo za účelom zriadenia vena, /napríklad preto, že manžel bol ustanovený za náhradného dediča alebo mohol dediť zo zákona/, Julián tvrdí, že nejde o dos profecticia. Rovnako, ak otec odmietol odkaz s tým, aby zostal u zaťa ako dediča na účely zriadenia vena, Julián zastáva názor, že nejde o veno pochádzajúce z majetku otca, keďže otec zo svojho majetku nič nevynaložil, ale iba nenadobudol <odkaz>.)

§ 6 *Si pater non quasi pater, sed alio dotem promittente fideiussit et quasi fideiussor solverit, Neratius ait non esse profecticiam dotem, quamvis pater servare a reo id quod solvit non possit.*

(Ak otec <pomocou stipulácie> sľúbil veno nie v postavení otca, ale preto, že sa stal ručiteľom za inú osobu a zaplatil ako ručiteľ, Neratius tvrdí, že nejde o dos profecticia, hoci otec nemôže od hlavného dlžníka vymáhať to, čo zaplatil.)

§ 7 *Sed si pater dotem promisit et fideiussorem vel reum pro se dedit, ego puto profecticiam esse dotem (...).*

(Ak však otec <pomocou stipulácie> sľúbil veno a poskytol za seba ručiteľa alebo solidárneho dlžníka, domnievam sa, že ide o dos profecticia /.../)

§ 8 *Si filius familias mutuatus creditorem delegavit, ut daret pro filia dotem, vel etiam ipse accepit et dedit, videri dotem ab avo profectam Neratius ait hactenus, quatenus avus esset dotaturus neptem suam: id enim in rem avi videri verum.*

(Ak syn pod otcovskou mocou, po prijatí <peňazí> z pôžičky, delegoval svojho veriteľa <poskytovateľa pôžičky>, aby ich odovzdal ako veno v prospech jeho vlastnej dcéry, alebo ak <peniaze> sám prijal a dal ich <ako veno>, Neratius uvádza, že veno sa považuje za pochádzajúce od starého otca, a to v rozsahu, v akom by starý otec poskytol veno svojej vnučke /.../)

§ 9 *Si quis certam quantitatem patri donaverit ita, ut hanc pro filia daret, non esse dotem profecticiam Iulianus libro septimo decimo Digestorum scripsit (...).*

(Ak niekto daroval otcovi určitú sumu peňazí s tým, aby ju poskytol dcére <ako veno>, Julián napísal /.../, že nejde o dos profecticia.)

§ 10 *Si filius familias dotem promiserit et sui iuris factus dederit, profecticiam esse dotem (...).*

(Ak syn pod otcovskou mocou stipuláciou sľúbil veno a poskytol ho až po tom, čo sa stal *sui iuris*, ide o dos profecticia /.../)

§ 11 *Si pater pro filia emancipata dotem dederit, profecticiam nihilo minus dotem esse nemini dubium est, quia non ius potestatis, sed parentis nomen dotem profecticiam facit (...).*

(Ak otec zriadil veno za emancipovanú dcéru, niet pochybností, že napriek tomu ide o *dos profecticia*, pretože nie právo domácej moci, ale postavenie rodiča robí z vena dos profecticia /.../)

§ 12 *Papinianus libro decimo quaestionum ait, cum pater curator suae filiae iuris sui effectae dotem pro ea constituisset, magis eum quasi patrem id quam quasi curatorem fecisse videri.*

(Papinián v desiatej knihe Otázok uvádza, že keď otec ako opatrovník svojej dcéry, ktorá sa stala osobou *sui iuris*, zriadil pre ňu veno, má sa za to, že tak urobil skôr ako otec než ako opatrovník.)

§ 14 *Si quis pro aliena filia dotem promiserit et promissori pater heres exstiterit, Iulianus distinguit interesse, ante nuptias pater heres exstiterit et dotem dederit an postea: si ante, videri dotem ab eo profectam (potuit enim nuntium remittendo resolvere dotem), quod si post nuptias, non esse profecticiam.*

(Ak niekto stipuláciou sľúbil veno pre dcéru iného a otec tejto dcéry sa stal dedičom sľubujúceho, Julián rozlišuje, či sa otec stal dedičom a veno poskytol pred svadbou alebo až po svadbe: v prvom prípade sa veno považuje za dos profecticia /pretože by mohol poslať správu <snúbencovi, zrušiť zasnuby a> odmietnuť dať veno/ zatiaľ čo v druhom prípade nejde o dos profecticia.)

4. *Dos profecticia* verus *dos adventicia* v schóliách 29. knihy Basilík

Na podporu formulovanej hypotézy je potrebné analyzovať komentáre k predmetným Ulpianovým textom, ktoré sa zachovali v Basilikách. Ako je známe, tento 60-zväzkový byzantský zákonník, napísaný v gréčtine a zostavený na začiatku 10. storočia, predstavuje významnú právnu kompiláciu nadväzujúcu na justiniánsku kodifikáciu. Popri samotnom texte Basilík sa zachoval aj rukopis doplnený komentármi, poznámkami a vysvetlivkami, tzv. schóliami, ktoré obsahujú aj pozostatky pojustiniánskej právnickej literatúry. Vzhľadom na to, že medzi autormi tejto literatúry boli aj niektorí spolupracovníci Triboniána (Theophilus a Dorotheus), teda právnici disponujúci znalosťou predjustiniánskeho práva,

možno schóliá považovať za cenný prameň prispievajúci k pochopeniu vývoja staršieho práva.²⁶

Dvadsať deväť kníh Basilík s príslušnými schóliami (Bas. 29, 1, 1) používa pri otázke zriaďovateľa vena odlišnú terminológiu než piaty Ulpianov fragment. Text Basilík nestavia do protikladu *dos profecticia* (teda vena pochádzajúce od otca) a *dos non profecticia* (teda vena od otca nepochádzajúce), ako je to v uvedenom fragmente. Pracuje s opozíciou medzi venom pochádzajúcim od otca a venom pochádzajúcim od cudzej osoby, pričom v schóliách sa objavuje aj označenie *dos adventicia*.

Preklad gréckeho textu znie:

Bas. 29, 1, 1: *Veno dáva buď otec, alebo cudzia osoba.*

Schol.: *Pozri úvod. Povaha vena je dvojaká; každé veno je totiž buď dos profecticia, alebo dos adventicia. Nauč sa, ktoré sa považuje za dos profecticia a ktoré za dos adventicia.*

Schol.: *Každé veno sa označuje buď ako dos profecticia, dos adventicia alebo dos recepticia.*²⁷

V latinskom jazykovom kontexte sa slovo *adventicius* chápalo ako označenie niečoho, čo prichádza zvonka, odinakiaľ než obvykle, od iných osôb, prípadne ako niečo cudzie, vonkajšie alebo nepôvodné. Termín je odvodený od latinského slovesa *advenire*, ktoré znamená prichádzať. V prenesenom význame môže sloveso *advenire* označovať aj to, čo niekomu pripadne alebo čo k nemu dodatočne príde.²⁸ Vzhľadom na to, že Basiliky predstavujú grécke spracovanie a adaptáciu justiniánskeho práva, v rámci ktorého dochádzalo k sprostredkovaniu, prekladaniu alebo nahrádzaniu latinských právnych termínov gréckymi výrazmi, možno sa prikloniť k záveru, že pojem *adventicius* sa v tomto prostredí nevnímal ako pôvodný grécky koncept, ale skôr ako adaptácia latinskej právnej kategórie. Túto tézu potvrdzuje aj holandský romanista Nicolaas van der Wal, podľa ktorého sa

²⁶ *Basilicorum libri LX*. HEIMBACH, G. E. – HEIMBACH, K. W. E. (eds.). Lipsiae: Sumtibus J. A. Barth, 1833 – 1850 [online]. [cit. 2026-05-22]. Dostupné na: <https://archive.org/details/basilicorumlibr00fabrgoog/mode/2up> alebo <https://books.google.be/books?hl=nl&id=YdtDAAAAcAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.

²⁷ Termín *dos recepticia* sa používal na označenie vena, pri ktorom bolo jeho vrátenie v prípade zániku manželstva zabezpečené stipuláciou. Uvedený termín sa nachádza aj v Ulpianových pravidlách (*Regulae Ulpiani* 6, 5): *Adventicia autem dos semper penes maritum remanet, praeterquam si is, qui dedit, ut sibi redderetur, stipulatus fuit; quae dos specialiter „recepticia“ dicitur*. Podobne aj schóliá zachované v sinajskom rukopise k Ulpianovým knihám *ad Sabinum* obsahujú výraz *dos adventicia*. GIRARD, P. (ed.). *Scholia Sinaitica ad Ulpianos libros ad Sabinum*. In: *Textes de droit romain*. 5. vyd. Paris: Rousseau, 1923, s. 591 – 605. Pozri tiež: *Scholia Sinaitica ad Ulpianos Libros ad Sabinum*. In: *The Roman Law Library* [online]. Grenoble: Université Grenoble Alpes. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Responsa/Frag_Sinai.htm.

²⁸ PRAŽÁK, M. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník. A–K*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955, s. 34.

vo väčšine prípadov výsledné problémy s prekladom vyriešili jednoducho ponechaním pôvodných latinských pojmov.²⁹

5. *Dos adventicia* v dvoch interpolovaných paragrafoch

Ulpianovho fragmentu D. 23, 3, 5 (§ 9 a § 11)

V predchádzajúcej časti bolo konštatované, že § 9 a § 11 piateho Ulpianovho fragmentu sú interpolované. Ďalej uvádzame úplné znenie týchto paragrafov vrátane interpolačných znamienok; pasáže uvedené v hranatých zátvorkách predstavujú interpolované časti.

D. 23, 3, 5, 9: *Si quis certam quantitatem patri donaverit ita, ut hanc pro filia daret, non esse dotem profecticiam Iulianus libro septimo Digestorum scripsit: obstrictus est enim ut det aut, si non dederit, conditione tenetur. Hoc et in matre iuris esse ait, si forte sub ea conditione uxor marito det, ut pro filia genero in dotem daret, nec videri uxorem marito donasse [rectissime ergo ait, ut non sit interdicta donatio iure civili: non enim ad hoc dedit, ut ipse habeat, sed ut genero pro filia expendat: denique si non dederit, conditione tenetur. Esse igitur dotem istam adventiciam Iulianus ait: et ita utimur].*

(Ak niekto daroval otcovi určitú sumu peňazí s tým, aby ju odovzdal ďalej <ako veno> za svoju dcéru, Julián v sedemnástej knihe Digest napísal, že nejde o *dos profecticia*, teda o veno pochádzajúce od otca. Otec je totiž povinný túto sumu odovzdať; ak tak neurobí, zodpovedá na základe kondikcie. To isté podľa Juliána platí aj v prípade matky: ak by napríklad manželka odovzdala svojmu manželovi peniaze s podmienkou, aby ich dal zaťovi ako veno za ich dcéru, nemožno sa domnievať, že tým manželka niečo darovala manželovi. [Julián teda správne uvádza, že takáto donácia nie je podľa *ius civile* zakázaná. Peniaze totiž neboli odovzdané preto, aby si ich ponechal, ale aby ich vydal zaťovi ako veno za dcéru; ak by tak neurobil, zodpovedá na základe kondikcie. Julián teda tvrdí, že ide o *dos adventicia* /.../].)

D. 23, 3, 5, 11: *Si pater pro filia emancipata dotem dederit, profecticiam nihilo minus dotem esse nemini dubium est, quia non ius potestatis, sed parentis nomen dotem profecticiam facit: [sed ita demum, si ut parens dederit: ceterum si, cum deberet filiae, voluntate eius dedit, adventicia dos est].*

(Ak otec zriadil veno za emancipovanú dcéru, niet pochybností o tom, že napriek tomu ide o *dos profecticia*, pretože nie právo domácej moci, ale postavenie rodiča robí z vena *dos profecticia*; [to však platí len vtedy, ak ho zriadil ako rodič; ak však veno zriadil so súhlasom dcéry preto, lebo bol jej dlžníkom, ide o *dos adventicia*].)

Interpoláčny index³⁰ a názory romanistov potvrdzujú, že celý piaty Ulpianov fragment – po očistení od dvoch interpolovaných častí v deviatom a jedenástom paragrafe – systematicky stavia proti sebe na jednej strane veno pochádzajúce od otca rodiny (*dos profecticia*, resp. *dotem profecticiam facere*) a na strane druhej veno od otca rodiny nepochádzajúce (*dos non profecticia*, resp. *dotem profecticiam non facere*). Špecifický výraz označujúci veno

²⁹ VAN DER WAL, N. Les termes techniques grecs dans la langue des juristes byzantins. *Subseciva Groningana*, 1999, roč. 6, s. 127 – 129.

³⁰ LEVY – RABEL, *op. cit.*, s. 49 – 50.

zriadené osobou odlišnou od otca rodiny *dos adventicia* – sa vyskytoval nielen v byzantských a sinajských schóliách, ale už v poklasických Ulpianových pravidlách (*Regulae Ulpiani* 6, 3–6). Domnievame sa, že zavedenie tohto výrazu do právnych textov poklasického obdobia súviselo so špecifickým právnym myslením poklasických právnikov, ktorí sa namiesto tvorivého rozvíjania klasickej právnej dogmatiky zameriavali predovšetkým na uchovanie, zjednodušenie a prispôsobenie staršieho právneho materiálu potrebám právnej praxe a právnického vzdelávania.

Klasická úprava:	Poklasické zmeny:
Ulp. D. 23, 3, 5 pr.: <i>Profecticia dos est, quae a patre vel parente profecta est de bonis vel facto eius.</i> (<i>Dos profecticia</i> je veno, ktoré pochádza od otca alebo predka, z jeho majetku alebo jeho pričinením.)	Regulae Ulpiani 6, 3: <i>Dos aut profecticia dicitur, id est quam pater mulieris dedit, aut adventicia, id est ea, quae a quouis alio data est /.../</i> (Veno sa označuje buď ako <i>dos profecticia</i> , teda také, ktoré dal otec ženy, alebo ako <i>dos adventicia</i> , teda také, ktoré bolo dané kýmkoľvek iným /.../)
	Schol. k Bas. 29, 1, 1: Každé veno sa označuje buď ako <i>dos profecticia</i> , <i>dos adventicia</i> alebo <i>dos recepticia</i> .

6. *Dos adventicia* v nariadeniach cisárov Gordiána III. a Justiniána I.

Vzhľadom na vyššie uvedenú poklasickú právnu úpravu možno konštatovať, že nariadenie cisára Justiniána I. z roku 530 už vyslovene používa termín *dos adventicia* (C. I. 5, 13, 1, 1b).

C. I. 5, 13, 1.1b: *Imperator Justinianus. Et ut plenius dotibus subveniatur, quemadmodum in administratione pupillarum rerum et in aliis multis iuris articulis tacitas hypothecae inesse accipimus, ita et in huiusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam, sive ex parte mariti pro restitutione dotis sive ex parte mulieris pro ipsa dote praestanda vel rebus dotalibus evictis, sive ipsae principales personae dotes dederint, vel promiserint vel susceperint, sive aliae pro his personae, et dos sive adventicia sive profecticia sit secundum veteris iuris nominationem.*

(A aby sa venám poskytla ešte účinnejšia ochrana, tak ako uznávame – že pri správe majetku maloletých a v mnohých iných právnych otázkach existujú tiché hypotéky – ustanovujeme hypotéku aj pri tomto druhu žaloby, a to na oboch stranách: jednak zo strany manžela na zabezpečenie vrátenia vena, jednak zo strany ženy na zabezpečenie samotného poskytnutia vena /.../, a to bez ohľadu na to, či ide o *dos adventicia* alebo *dos profecticia* podľa označenia starého práva.)

V nadväznosti na ďalšie cisárske nariadenie je potrebné objasniť, prečo sa terminológia *dos adventicia* objavuje aj v reskripte cisára Gordiána III. z roku 239, teda v neskoroklasickom období. Predmetný reskript bol do justiniánskej kompilácie zaradený v 6. storočí, čo privedlo časť právnych romanistov k záveru, že text bol pravdepodobne interpolovaný.³¹

³¹ SCHMIDT, A. *Das formelle Recht der Notherben: eine civilistische Abhandlung*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1862, s. 119 a nasl.; GUARINO, A. *Collatio bonorum*. Roma: Società Editrice del „Foro

Významný predstaviteľ interpolačnej školy Emilio Albertario sa dokonca pokúsil o rekonštrukciu jeho pôvodného znenia. Najskôr však uvedieme znenie tohto reskriptu v podobe, v ktorej ho uvádza *Novus Codex Iustinianus*. Interpolácie vyznačíme pomocou hranatých zátvoriek.

C. I. 6, 20, 4: *Imperator Gordianus. Filiae dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato succedant vel contra tabulas petant: nec dubium est [profecticiam seu adventiciam] dotem a patre datam vel constitutam fratribus qui in potestate fuerunt conferendam esse. [His etenim, qui in familia defuncti non sunt, profecticiam tantummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit].*

(Dcéram sa ukladá povinnosť započítať veno do spoločného dedičstva iba vtedy, ak dedia zo zákona alebo ak uplatňujú nárok proti závetu. Niet pochyb o tom, že veno [či už *dos profecticia*, alebo *dos adventicia*], ktoré dal alebo zriadil otec, má byť započítané v prospech bratov, ktorí boli pod jeho mocou. [Napokon sa po rôznych názoroch právnikov ustálilo, že vo vzťahu k tým, ktorí neboli členmi rodiny zosnulého, sa započítava len veno zriadené otcom].)

Zrekonštruované znenie reskriptu podľa Albertaria:

Filiae dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato succedant vel contra tabulas petant: nec dubium est dotem a patre datam vel promissam fratribus qui in potestate fuerunt conferendam esse.

(Dcéram sa ukladá povinnosť započítať veno do spoločného dedičstva iba vtedy, ak dedia zo zákona alebo ak uplatňujú nárok proti závetu. Niet pochyb o tom, že veno, ktoré dal alebo prisľúbil otec, má byť započítané v prospech bratov, ktorí boli pod jeho mocou.)³²

7. Interpolácia Gordiánovho reskriptu v kontexte poklasickej úpravy dedičského práva (*collatio descendantium*)

Z obsahového hľadiska reskript cisára Gordiána upravuje otázku započítania vena (*collatio dotis*) do spoločného dedičstva v prípade intestátneho dedenia alebo dedenia proti závetu. Reskript v podobe, v akej ho uvádza Kódex, nariaďoval, že dcéra je povinná vniesť do spoločnej dedičskej podstaty nielen veno otcovské (*dos profecticia*), ale aj veno od iného (*dos adventicia*). Domnievame sa, že zo znenia takto upraveného nariadenia,³³ ako aj z kontextu ďalších klasických právnych textov vyplýva, že kolačná povinnosť dcéry týkajúca sa vnesenia prijatého vena (*collatio dotis*) sa v klasickom práve vzťahovala len na veno *dos profecticia*.

V tejto súvislosti je potrebné mať na pamäti, že až poklasické právo vytvorilo inštitút všeobecného vnesenia majetku potomkov (*collatio descendantium*), na základe ktorého boli všetci potomkovia povolaní dediť povinní strpieť, že sa do dedičstva započítalo

Italiano“, 1937, s. 10, 213 – 215; ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano: eredità e processo*. Vol. IV. Milano: A. Giuffrè, 1946, s. 288 a nasl.; KRÜGER, P. *Die Interpolationen im justinianischen Codex*. Berlin: Franz Vahlen, 1910, s. 15.

³² ALBERTARIO, *Studi di diritto romano: persone e famiglia*, s. 289.

³³ Okrem iného sa v znení Gordiánovho reskriptu – ako ho uvádza *Novus Codex Iustinianus* (C. I. 6, 20, 4) – objavuje gramaticky „podozrivá“ a rozporuplná formulácia: „(...) a niet pochybnosti, že veno [od otca (*d. profecticia*) alebo aj od iného (*d. adventicia*)], ktoré bolo dané alebo zriadené otcom (...)“.

Collatio dotis (započítanie vena)	
Nariadenie cisára Lea I. z roku 472 v C. I. 6, 20, 17 poklasické obdobie	Nariadenie cisára Gordiána z roku 239 upravené znenie v C. I. 6, 20, 4 justiniánske obdobie
Aby sa deťom mužského i ženského pohlavia, či už sú <i>sui iuris</i> , alebo pod otcovskou mocou, mohlo zabezpečiť spravodlivé a rovnaké postavenie pri dedení zo zákona (...), považovali sme za vhodné v záujme spravodlivosti doplniť do tohto zákona aj toto ustanovenie: že pri rozdeľovaní majetku po rodičoch, ktorí zomreli bez závetu, sa má do dedičstva započítať nielen veno, ale aj darovanie pred manželstvom (...).	Dcéram sa ukladá povinnosť započítať veno do spoločného dedičstva iba vtedy, ak dedia zo zákona alebo ak uplatňujú nárok proti závetu. Niet pochyb o tom, že veno [či už <i>dos profecticia</i> , alebo <i>dos adventicia</i>], ktoré dal alebo zriadil otec, má byť započítané v prospech bratov, ktorí boli pod jeho mocou. [Napokon sa po rôznych názoroch právnikov ustálilo, že vo vzťahu k tým, ktorí neboli členmi rodiny zosnulého, sa započítava len veno zriadené otcom].

všetko, čo bezodplatne nadobudli za života poručiteľa.³⁴ Z nariadenia cisára Flávia Valéria Lea z roku 472 vyplýva, že kolácia v intestátnom dedení bola rozšírená aj o *dos adventicia* a o *donatio ante nuptias*, čím sa posilnila zásada rovnosti medzi deťmi pri delení dedičstva.³⁵

Na základe tejto poklasickej úpravy možno predpokladať, že:

- a) kompilátori časť Gordiánovho reskriptu preformulovali do nasledujúcej podoby:
 (...) *nec dubium est [profecticiam seu adventiciam] dotem a patre datam vel constitutam fratribus qui in potestate fuerunt conferendam esse* (...).
 (/.../ a niet pochybnosti, že veno [či už *dos profecticia* alebo *dos adventicia*], ktoré bolo dané alebo zriadené otcom /.../);

³⁴ GARDNER, J. F. The Recovery of Dowry in Roman Law. *The Classical Quarterly*, 1985, roč. 35, č. 2, s. 450 – 451.

³⁵ C. I. 6, 20, 17, *Imperator Leo*:

Ut liberis tam masculini quam feminini sexus, iuris sui vel in potestate constitutis, quocumque iure intestatae successionis, id est aut testamento penitus non condito vel, si factum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita vel inofficiosi querella mota rescisso, aequa lance parique modo prospici possit, hoc etiam aequitatis studio praesenti legi credidimus inserendum, ut in dividendis rebus ab intestato defunctorum parentum tam dos quam ante nuptias donatio conferatur, quam pater vel mater, avus vel avia, proavus proavia paternus vel maternus dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte aut pronepote sive pronepte, nulla discretione intercedente, utrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponso earum, ut per eos eadem in sponsas donatio celebretur: ut in dividendis rebus ab intestato parentis, cuius de hereditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substantia eius profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis utriusque sexus pro tenore praecedentium legum, quae in ipsa emancipatione a parentibus suis (ut adsolet fieri) consequuntur vel post emancipationem ab isdem adquisierint, collaturis.

(Aby sa deťom mužského i ženského pohlavia, či už sú *sui iuris*, alebo pod otcovskou mocou, mohlo zabezpečiť spravodlivé a rovnaké postavenie pri dedení zo zákona /.../, považovali sme za vhodné v záujme spravodlivosti doplniť do tohto zákona aj toto ustanovenie: že pri rozdeľovaní majetku po rodičoch, ktorí zomreli bez závetu, sa má do dedičstva započítať nielen veno, ale aj darovanie pred manželstvom.)

- b) povinnosť započítania vena (*collatio dotis*) do spoločného dedičstva v prospech emancipovaných bratov nevyplyvala z Gordiánovho reskriptu, ktorý nám zachovali kompilátori (C. I. 6, 20, 4), ale vznikla až oveľa neskôr, a to v poklasickej dobe, ako to vyplýva z cisárskoho nariadenia Leva I. z roku 472, ktoré opäť uvádzame v skrátenej verzii a slovenskom preklade.

Naproti tomu v klasickom práve sa povinnosť vnesenia vena do spoločnej dedičskej podstaty vzťahovala len na veno zriadené otcom (*d. profecticia*), a to iba v prospech tých domáчих dedičov (*sui*), ktorí boli v okamihu smrti poručiteľa bezprostredne pod jeho otcovskou mocou. Tento záver potvrdzuje nariadenie cisára Alexandra Severa z roku 230, ako aj fragmenty Ulp. D. 29, 4, 23 a Pap. D. 37, 7, 5 pr.

C. I. 6, 20, 3: *Imperator Alexander Severus. Pactum dotali instrumento comprehensum, ut contenta dote quae in matrimonio collocabatur nullum ad bona paterna regressum haberet, iuris auctoritate improbatum nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sane quam accepit fratribus qui in potestate manserunt conferre debet.*

(Dohoda obsiahnutá v listine o zriadení vena, podľa ktorej dcéra – uspokojená venom, ktoré jej bolo poskytnuté pri uzavretí manželstva – nemala mať nijaký spätný nárok na majetok otca, sa podľa authority práva neuznáva. Dcére sa z tohto dôvodu nebráni dediť po otcovi v prípade intestátneho dedenia. Venó, ktoré však prijala, je povinná vnieť v prospech bratov, ktorí zostali v otcovej moci.)

Posledná veta tohto nariadenia jasne uvádza, že veno, ktoré dcéra prijala, teda veno od otca, musí vnieť do spoločného dedičstva v prospech svojich bratov, ktorí zostali pod mocou otca rodiny. Uvedený text podporuje tézu, podľa ktorej sa v klasickom práve povinnosť konferovania vena vzťahovala len na *dos profecticia*.

Záver

Právni romanisti oddávna stoja pred úlohou poznávať rímske právo v jeho najvýznamnejšej vývojovej etape, ktorá pripadá na obdobie principátu a tradične sa označuje ako klasické obdobie rímskeho práva. V kontexte tejto výzvy sme sa v predloženom príspevku sústredili na otázku, či rozlišovanie medzi *dos profecticia* a *dos adventicia*, ako ho poznajú justiniánske pramene, možno považovať za autentický produkt klasickej rímskej jurisprudencie, alebo skôr za výsledok neskoršieho, poklasického či justiniánskeho vývoja. Analýza Ulpianovho fragmentu D. 23, 3, 5 ukázala, že klasické právo pracovalo predovšetkým s kategóriou *dos profecticia*, teda s venom pochádzajúcim od otca alebo predka. V prípadoch, keď veno nepochádzalo z majetku otca, klasickí právnici ho spravidla nevymedzovali osobitným pozitívnym pojmom, ale iba negatívne, ako veno, ktoré nie je *dos profecticia*. Táto skutočnosť podporuje záver, že termín *dos adventicia* nepatrí k pôvodnej systematike klasického práva, ale bol do právnej terminológie zavedený až v neskoršom období. Tento záver potvrdzuje aj porovnanie klasických právnych textov s poklasickými a byzantskými prameňmi. Zatiaľ čo Ulpianov fragment v pôvodnej podobe vychádza zo základného protikladu medzi venom pochádzajúcim od otca a venom od otca nepochádzajúcim, *Regulae Ulpiani*, ako aj schóliá k Basilikám, už výslovne používajú členenie na *dos profecticia* a *dos adventicia*. Práve v tomto prostredí možno pozorovať snahu

o terminologické zjednodušenie, systematizáciu a didaktické sprehľadnenie klasickej právnej látky. Nezanedbateľnú úlohu pri tomto procese mohli zohrať aj provinčné práva, najmä tie právne tradície východných provincií, v ktorých sa otázky vena a rodinného majetku upravovali odlišne od klasického rímskeho práva.³⁶ Zvlášť významné je zistenie, že termín *dos adventicia* sa objavuje práve v tých častiach prameňov, ktoré sú podľa interpolačnej literatúry podozrivé z neskoršieho zásahu. Týka sa to najmä D. 23, 3, 5, 9 a D. 23, 3, 5, 11, ako aj Gordiánovho reskriptu zachovaného v C. I. 6, 20, 4. V tomto reskripte pôsobí spojenie „*profecticiam seu adventiciam dotem a patre datam vel constitutam*“ gramaticky aj obsahovo problematicky, pretože *dos adventicia* ako veno pochádzajúce od inej osoby je súčasne označené ako veno dané alebo zriadené otcom. Práve táto vnútorná rozpornosť nasvedčuje tomu, že pôvodné klasické znenie bolo neskôr upravené v duchu poklasickej systematiky.

Dôležitý argument poskytuje aj vývoj inštitútu kolácie. V klasickej práve sa povinnosť započítania vena do spoločnej dedičskej podstaty viazala predovšetkým na veno pochádzajúce od otca, teda na *dos profecticia*. Poklasické právo však vytvorilo širší inštitút *collatio descendantium*, ktorý sledoval zásadu rovnosti medzi potomkami pri dedení a postupne rozšíril započítanie aj na ďalšie majetkové výhody, vrátane *dos adventicia* a *donatio ante nuptias*.³⁷ Práve v tomto širšom dedičskoprávnom kontexte možno vysvetliť aj neskoršiu úpravu Gordiánovho reskriptu v justiniánskej kompilácii.

Na základe vykonanej analýzy možno uzavrieť, že pojem *dos adventicia* nemožno bez ďalšieho pokladať za autentický pojem klasickej rímskej jurisprudencie. Jeho zavedenie súviselo skôr s charakterom poklasického práva, pre ktoré bolo príznačné zjednodušovanie, systematizovanie a terminologické sprehľadňovanie klasickej právnej látky, ako aj jej väčšie prispôbovanie potrebám každodennej právnej praxe. V tomto prostredí vznikala potreba jasnejšie rozlišovať medzi venom pochádzajúcim od otca rodiny a venom zriadeným inou osobou. Priamy vplyv provinčných právnych poriadkov ani východorímskych právnických škôl na zavedenie pojmu *dos adventicia* nemožno na základe dostupných prameňov jednoznačne preukázať. Z širšieho historicko-právneho kontextu sa však možno dôvodne domnievať, že stret rímskeho *ius civile* s provinčnou, najmä helénskou právnou praxou, ako aj pedagogická činnosť východorímskych právnických škôl, vytvorili priaznivé podmienky na prijatie tejto terminológie. Justiniánska kodifikácia potom pojem *dos adventicia* prevzala a začlenila do systému rímskeho práva ako súčasť terminologického aparátu „starého práva“, hoci jeho presné dogmatické a historické ukotvenie zostáva skôr výsledkom poklasického než klasického právneho vývoja.

³⁶ BLATNICKÁ, V. Veno v rímskych provinciách Egypt a Arábia. *Historia et theoria iuris*, 2025, roč. 17, č. 1, s. 6 – 7; IFTACH-FIRANKO, U. *Marriage and Marital Arrangements: A History of the Greek Marriage Document in Egypt, 4th Century BCE – 4th Century CE*. München: C. H. Beck, 2003, s. 129.

³⁷ V poklasickom období prenikol do cisárského zákonodarstva celý rad východných obyčají. Za inštitúty východného pôvodu sa považujú *arrha sponsalicia* (snúbenecký závdavok), *osculum* (bozk, ktorým sa potvrdzovalo alebo slávnostne sprevádzalo zasnúbenie), *donatio propter nuptias* (obdarovanie snúbence pred manželstvom).